

EKONOMIHÖGSKOLAN
Lunds universitet

Institutionen för handelsrätt
HARM01 Handelsrättslig specialkurs
Magisteruppsats

VT08

Partsbyte vid förlagsavtal

- Två specifika situationer

Handledare: Per Samuelsson

Författare: Tina Canerholm

Tack

Jag skulle vilja börja med att tacka alla som hjälpt mig under uppsatsens gång. Tack Carla Wiberg för att du förmedlade kontakter och var entusiastisk. Tack också till Åse Lund på ALIS för din entusiasm och hjälpsamhet. Tack går också till alla de jag intervjuat; Thorbjörn Öström vid SFF, Michael Tegnér vid Roos&Tegnér, Lars Åkerblom vid Glerups Utbildning, Erik Magntorn vid Ellerströms Förlag, Gunnar Lundin vid Booklund Förlag och Karolina Lassbo vid SvF. Dessutom ett tack till min handledare, Per Samuelsson för nödvändig uppstyning. Sist men inte minst, tack till min sambo och min familj.

Sammanfattning

Ett förlagsavtal mellan författare och förlag är ett specialavtal. Av detta följer att speciella regler och praxis hanterar tolkningen av dylikt avtal. När en författare vill byta part i avtalet, finns det specifika regler och praxis som hanterar det. Två specifika situationer dyker upp som något problematiska och svårtolkade. Den första situationen hanterar då ett förlag går i konkurs. Partsbytet konstitueras då av att förlaget går i konkurs och egendomen tas över av ett konkursbo. Hur står det till med författarens rätt i ett sådant sammanhang? Praxis visar att detta inte är en helt enkelt besvarad fråga.

Den andra situationen handlar om när en författare vill säga upp förlagsavtalet för att byta förlag. Det är inte helt klart om man får lov att göra så, och här ställs reglerna om ett specialavtal verkligen på sin spets. Om och hur man kan kombinera reglerna kring förlagsavtalen och reglerna för uppsägning obligationsrättsligt blir avgörande.

Förlagsbranschen är speciell i många avseenden. Dels finns det olika styrkeförhållanden mellan parterna på marknaden, dels finns det många intresseorganisationer som arbetar för respektive parts rätt, ofta genom olika ramavtal. Just nu befinner sig den skönlitterära delen av branschen i ett avtalslöst tillstånd, när det gäller ramavtal. Bristen på överenskommelse mellan parterna gör ett redan otydligt läge oklart.

Nyckelord: *förlagsavtal, partsbyte, konkurs, uppsägning, ramavtal.*

Abstract

A publishing contract between a writer and a publishing house is to be defined as a contract *sui generis*. This means that the contract is determined by certain rules and case-law, and therefore the interpretation of the contract is controlled by the same. When a writer wants to substitute the party of the contract, there are certain rules governing this. Two specific situations of substitution of party of the contract emerge as problematic and exceptionally difficult to interpret. The first situation is when a publishing house goes bankrupt and the estate is handled by a receiver in bankruptcy. In what way is the writers' right to his or her work to be handled in a situation like this? Case-law shows that this is not an easy question to answer.

The second situation of interest is when a writer wants to give notice to terminate the contract due to his or her wish of changing publishing house. It is not completely clear whether this action is allowed or not and in this situation the rules regarding the contracts *sui generis* are really put to trial. If and how one is able to combine the rules regarding the publishing contract and the general contract principles regarding termination of contract, is of significance.

The publishing industry is a special industry in many ways. Firstly it is an industry with varying strengths between the different parties. Secondly there are a number of different organisations representing each party, most often with some sort of skeleton agreement.

Right now the fiction branch of the industry is unregulated. The lack of skeleton agreement between the parties makes an already unclear situation, more indistinct.

Keywords: *publishing contract, substitution of parties, bankruptcy, notice, skeleton agreement.*

Innehållsförteckning

Förkortningar	6
1. Inledning	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Problem och syfte	7
1.4 Metod	8
1.5 Avgränsning och disposition	9
1.6 Källor och litteraturoversikt	9
2. Bakgrund	11
2.1 Förlagsbranschen	11
2.2 Förlagsavtalet.....	12
2.3 Ramavtal.....	13
2.4 NJA 1966 s 241.....	14
2.5 Motion	15
2.6 Centrala termer	15
3. Förlagsavtalets karaktäristik	17
3.1 Avtal av särskilt slag.....	17
3.1.1 Tolkning.....	18
3.1.2 Ramavtalets funktion.....	18
3.2 Partsbyte	19
3.2 Konkursituationen	20
3.2.1 Förlagets konkurs	20
3.2.2 NJA 2005 s 510.....	22
3.3 Avtalets upphörande	24
3.3.1 Förlagets hävning	24

3.3.2	Författarens hävning.....	25
3.3.3	Parternas rätt till uppsägning	26
3.3.4	”Björgell-fallet”.....	26
4.	Slutsatser.....	29
4.1	Allmänt.....	29
4.2	Förlagsavtalet.....	29
4.3	Rättsfallen.....	30
4.4	Framtiden.....	30
	Referenser.....	31
	Offentligt tryck.....	31
	Litteratur	31
	Intervjuer	32
	Rättsfall.....	33
	Övrigt.....	33
	Bilagor	34

Förkortningar

ALIS	Administration av Litterära rättigheter I Sverige
AVLN	Lag (1984:292) om avtalsvillkor mellan näringsidkare
AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
FRL	Förmånsrättslag (1970:979)
FSL	Föreningen Svenska Läromedelsproducenter
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
JT	Juridisk tidskrift
KLYS	Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd
KöpL	Köplag (1990:931)
LFF	Läromedelsförfattarnas förening
LU	Lagutskottet
NIR	Nordiskt immateriellt rättsskydd
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
NN	Nordiskt Normalformulär för förlagsavtal mellan SFF och SvF
Prop.	Proposition
RAM	Ramavtal för förlagsavtal mellan SFF och SvF
RB	Rättegångsbalken
SFF	Sveriges Författarförbund
SMFF	Svenska musikförläggareföreningen
SOU	Statens offentliga utredningar
STIM	Sveriges tonsättares internationella musikbyrå
SvF	Svenska förläggareföreningen
URL	Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Relationen mellan författare och förlag i Sverige idag är vid första anblick möjligen en okomplicerad relation. Vid närmare eftertanke och djupare studier finner man att så inte är fallet. Majoriteten av Sveriges författare är inte storsäljande och kan inte leva på sitt författarskap. Många gånger är det ett rent intresse som driver författarna och ersättningen är inte särskilt hög. Motparten i förhållandet är förlagen. Förlagens uppgift är oftast att ge ut boken. Detta innebär att man trycker, marknadsför och säljer exemplar av verket. I ett avtalsrättsligt perspektiv kan man diskutera styrkeförhållandet. Förlagen är företag som drivs av ett vinstintresse och ofta har medel att skriva avtal och anlita jurister. Förlaget bär vanligtvis den ekonomiska risken. Författarna kan många gånger vara entusiastiska personer som blir naturligt smickrade om deras verk ges ut. Det kan skära sig mellan dessa parter, då förväntningarna ingångsmässigt varit skilda från varandra. En tydlig situation där problemen dyker upp är vid partsbyte i förlagsavtalet.

1.2 Problem och syfte

Ett partsbyte innebär att man på något sätt byter ut den ena parten i ett avtalsförhållande. Detta kan ske på olika sätt. Två aktuella sätt som detta skett på och skapat problem är aktuella för denna framställning. Den första situationen är när ett förlag gått i konkurs och partsbytet är då övergången till ett konkursbolag. Den andra situationen är när upphovsmännen vill säga upp avtalet för att byta förlag. Två rättsfall som varit avgörande och väckt en del uppmärksamhet är av betydelse för framställningen.

Gemensamt för dessa situationer är att rättsläget är oklart. Upphovsrättslagen (URL) är sparsmakad med bestämmelser kring förlagsavtalet och vad som ska gälla för detta. Doktrinen säger, som ska visas längre fram, att allmänna avtals- och köprättsliga principer inte är optimala att tillämpa på just förlagsavtal. Detta för att den allmänna avtals- och köprätten är avsedd för handel med varor. I upphovsrätten kommer upphovsmannen alltid att vara knuten till verket genom den ideella rätten.

Syftet med uppsatsen är att visa på två situationer av partsbyte vid förlagsavtal, där det brustit. Dessutom varför det brustit och hur. Det finns ett behov av att klargöra vilka regleringar som finns, vilka som inte finns och varför. Jag önskar därför bidra till ett sådant klargörande.

Syftet är också att utreda om det finns någon möjlighet att säga något om framtiden utifrån vad som kommer fram i uppsatsen.

Problemet kan gesken av att jag från början tagit parti för upphovsmännen och i förlängningen vill visa på ett behov av att stärka deras ställning i en avtalssituation gentemot förlagen. Detta har betydelse, men av betydelse är också den effektivisering förlagen kan dra nytta av. Ett oklart rättsläge kan bli kostsamt såtillvida att det kan bli upp till domstolen att lösa en tvist mellan parterna.

Ett förlagsavtal kännetecknas av ett behov av lojalitet mellan parterna. Ofta är det ett avtal som varar länge och då upphovsmannen förblir bunden till verket, blir behovet av lojalitet uppenbart. Det kan vara lättare att upprätthålla denna lojalitetsförpliktelse om båda parter är medvetna om vilka rättigheter och skyldigheter avtalet och bakomliggande rätt innebär. Detta mynnar ut i följande frågeställningar:

- Hur ser rättsläget ut för situationen med förlagets konkurs och för situationen med uppsägning av avtalet till förmån för byte av förlag?
- Hur ser det ut i praktiken?
- Går det att säga något om framtiden?

Den 10 april 2008 kom ett direktiv till en utredning av URL.¹ Utredningen har som syfte att se över URL och framförallt bestämmelserna i kapitel 3. Mer specifikt ger direktivet instruktioner om att göra en allsidig översyn av kapitel 3 URL för att modernisera regleringarna. Dessutom ska man utreda och ta ställning till om upphovsmannens ställning som avtalspart bör stärkas. Man ska också se över ett möjligt behov av att begränsa det antal organisationer som kan representera parterna. Dessutom tillkommer annat i utredningen som inte är lika relevant för denna uppsats. Utredningen ska utföras av professor Jan Rosén och ska vara färdigt 2010.

1.4 Metod

Min metodiska ansats är rättsdogmatisk. Rättsdogmatik definieras som en systematisering och tolkning av rättsregler. Inom begreppet rättsregler ryms förarbeten, lag, praxis och doktrin. Mer specificerat är metoden att studera dessa rättskällor och utifrån dem behandla det problem denna uppsatsen bygger på. Min uppsats kommer alltså söka stöd i ett empiriskt givet material, för att därefter kunna diskutera det underlag som använts. De rättsfall som behandlas i uppsatsen är av något speciell karaktär, vilket föranleder att underätternas behandling av fallen får större utrymme än vad som är brukligt.

Huvudsakligen antas ett de lege lata perspektiv, eftersom det är ett faktiskt rättsläge som beskrivs. Dock kommer det att finnas inslag av ett de lege ferenda perspektiv, speciellt i slutsatserna.

För att få en praktisk anknytning till uppsatsen och ämnet, kommer jag även att använda mig av intervjuer. Frågorna kommer att redovisas som bilaga till uppsatsen. Under intervjuernas gång kommer jag att använda mig av ett par i förväg uppställda frågor, men jag kommer att försöka låta intervjun flyta på som ett samtal. Detta för att jag tror att jag får det mesta möjliga ut av situationen på så vis. Dock ska betydelsen av intervjuerna tonas ned, eftersom de endast tjänar till syfte att ge uppsatsen en praktisk anknytning.

¹ Direktiv 2008:37

1.5 Avgränsning och disposition

I uppsatsen kommer ämnet att avgränsas till dessa två specifika situationer som behandlas i de två rättsfall som presenteras. Alltså rör det sig specifikt om förlagets konkurs och om uppsägning av förlagsavtalet i syfte att byta förlag. Mer ingående kommer jag att lägga en grund till ämnet genom att gå igenom vad partsväxling är och i vilken mån det existerar. Dessutom kommer jag att gå igenom vad som krävs för författarens hävning av avtalet och detsamma för förlaget. Dessutom kommer jag naturligtvis ta upp de två rättsfall som utgör exempel på dessa två situationer, och deras innebörd, betydelse och effekt.

Jag kommer att stanna inom Sveriges gränser, av den enkla anledningen att det inte finns utrymme för något annat.

Dessutom kan här påpekas att följande text bara kommer att rikta in sig på förlagsavtal som avser verk där det föreligger upphovsrätt. (Det existerar förlagsavtal rörande verk som inte längre erhåller upphovsrättsligt skydd).

Uppsatsen syftar främst till att beskriva den del av branschen som sysslar med skönlitteratur. Det är denna del av branschen som de ramavtal som ska beskrivas reglerar. Det är dock svårt att vara fullständigt statisk i avgränsningen. Ett av de fall jag kommer att behandla handlar egentligen om läromedel.² Trots detta vill jag vidhålla att det intressanta för denna framställning är framförallt den skönlitterära delen av branschen och fallet om läromedel är likväl av intresse.

Uppsatsen kommer i de avsnitt då förlagsavtalet behandlas huvudsakligen inrikta sig på rättsfakta och inte rättsföljden.

1.6 Källor och litteraturöversikt

Källorna till denna uppsats har använts på två olika sätt. Det tog ett tag innan just denna iniktning på ämnet kristalliserades, och därför krävdes det en del allmän inläsning innan just detta problem blev klart. Men även den allmänna inläsningen är av vikt även om källan i sig kanske inte är med såsom not.

Givetvis har jag försökt hålla mig kritiskt inställd till mina källor, såsom sig bör. Enligt min mening är källorna tillförlitliga. Doktrinen består av författare som har många års erfarenhet inom respektive ämne och är erkända just genom den litteratur som här används. De böcker som ligger till grund för denna uppsats är:

Axel Adlercreutz har uttalat sig principiellt kring fordringar vid varaktiga avtal, och speciellt kommenterat NJA 1966 s 241 i *Avtalet och fordringen särskilt vid varaktiga avtal* som finns i en festskrift till Carl Jacob Arnholm. Marianne Levin har fortsatt Mogens Koktvedgaards arbete i *Lärobok i immaterialrätt* 9:e upplagan. Boken har varit till stor hjälp bl.a. angående grunderna till upphovsrätt.

Stefan Lindskog har genom *Kvittning* blivit viktig i diskussionen kring NJA 1966 s 241 som ligger till grund för utgången i NJA 2005 s 510.

Mikael Möller har varit viktig genom sin *Konkurs och kontrakt* där en grundlig genomgång av NJA 1966 s 241 skapat intresse och förståelse för ämnets komplexitet.

² HovR över Skåne och Blekinge, T1512-07, 2008-04-03, "Björgell-fallet"

Mari Nerd Olanders *Att sätta annan i sitt ställe. Partsbyte av nyttjanderättshavare* har varit ypperlig för att förhindra tvivel.

Annina H Persson återgav NJA 2005 s 510 på ett pedagogiskt vis i *Upphovsmannens rätt i förläggarens konkurs – konkursfordran eller massafordran?* i Juridisk tidskrift. Persson underströk också behovet av reglering inom området.

Knut Rodhe är relevant för denna uppsats eftersom hans bok *Lärobok i obligationsrätt* och hans *Obligationsrätt* ger grundläggande förståelse för obligationsrätten.

Jan Rosén har genom två böcker blivit auktoritet inom ämnet kring förlagsavtal. Dels *Förlagsrätt* och dels *Upphovsrättens avtal*. Dessutom har Rosén fördjupat sig något i frågan om förlagets konkurs i *Något om författares rätt vid utmätning och konkurs* som ingår i en festskrift tillägnad Ulf Bernitz. I *Några reflektioner kring ramavtalet för förlagsavtal mellan författare och bokförläggare* är fokus på de standardavtal som har präglat och präglar förlagsbranschen. Rosén är också ansvarig utredare bakom kommande utredning av URL.

Dag Wetterberg ger en kritisk inblick i URL genom sitt debattinlägg i NIR 2007 med *Förlagsavtalsrättsliga regleringar i URL*.

2. Bakgrund

2.1 Förlagsbranschen

Ett förlag kännetecknas av att vara ett företag som normalt sett utför fyra uppgifter, nämligen förvärva upphovsrättigheter, framställa exemplar, lagerföra och distribuera exemplar och samt erbjuda nödvändig marknadsföring.³

I Sverige har förhållandet mellan förlag och författare länge reglerats genom ramavtal. Huvudskaligen är det organisationer som representerar parterna som också kommit överens om ramavtalen. På så vis har branschen kunnat beskrivas som förhållandevis välreglerad trots att relevant lagstiftning, inte nödvändigtvis reglerar allt.⁴

Förlagsbranschen är huvudsakligen uppdelad på tre huvudområden. Skönlitteratur, barn- och ungdomsböcker och facklitteratur. Dessutom tillkommer uppslagsverk, ljudböcker och elektroniskt utgivna böcker.

SvF (Svenska förläggareföreningen) för statistik över branschen och 2006 såg uppdelningen mellan områdena ut så att skönlitteratur stod för ca 39% av marknaden. Facklitteratur stod för ca 35% och barn- och ungdomslitteratur för ca 16%. Uppslagsverk, ljudböcker och e-böcker stod tillsammans för ca 11%.

Siffrorna bygger på total fakturerad försäljning och baseras på de 69 förlag som deltog i studien. SvF uppskattar den totala bokmarknaden i konsumentvärde till ca 7 miljarder kronor. Denna siffra omfattar även import, läromedel och massmarknadslitteratur som biblar och manualer.⁵

Förlagsbranschen karaktäriseras av relativt hög risk. Själva exemplarframställningen är inte tyngande, men marknadsföringskostnaderna får allt större betydelse. Riskmomentet ligger i att intäkterna kommer senare i förhållande till utgifterna och är sedan spridda över bokens livslängd.

Skönlitteraturen får sägas innebära större risk, eftersom denna genre inte utgör ett behov såsom facklitteratur eller läroböcker.⁶

Detta innebär inte att det inte finns ett behov av skönlitteratur. Vad som avses är att en facklitterär bok kan vara lättare att göra en prognos för om den kommer att vara eftertraktad eller inte. Speciellt som det kan röra sig om en beställning. En skönlitterär bok kan bli väldigt framgångsrik, men den behöver heller inte sälja alls. Därför är risken större för skönlitteratur.

³ Rosén 1989:22f

⁴ Rosén i NIR 1980:325

⁵ Svenska förläggareföreningens branschstatistik för 2006

⁶ Rosén 1989:28f

2.2 Förlagsavtalet

När ett förlag och en författare undertecknar ett förlagsavtal är det ensamrätten att ge ut författarens verk man normalt avtalar om. Avtalet och parternas olika rätt till verket regleras i URL. URL reglerar förlagsavtal i viss mån, men reglerna är något begränsade och vad som övrigt finns att undra över förlagsavtalet lämnas till allmän kontraktsrätt.

*”Hur många förläggare, författare, redaktörer, förlagschefer eller för den delen förlagsjurister har någonsin gått in i tredje kapitlet lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (URL) och tänkt att här har jag stoff för att skriva eller tolka ett förlagsavtal? Sannolikt är det inte någon(...)”*⁷

Upphovsrätten förutsätter full kontraheringsfrihet. Undantag utgör namngivelsesrätten och respekträtten, som tillhör den ideella rätten och därmed inte kan avtalas bort. Dessutom finns ett antal tvingande regler kring licensiering. Trots detta är upphovsrätten huvudsakligen dispositiv, med tvingande regler som undantag.⁸ Dispositiviteten markerar lagstiftarens uppfattning om att berörda frågor är en sak mellan parterna, som får bedömas mot en bakgrund av förkommande handelsbruk.⁹

Förlagsavtalet har många gånger varit problematiskt att definiera rent juridiskt. Två rättsområden flyter in i varandra och gör att det inte är helt lättöverskådligt. Upphovsrätten och kontraktsrätten har också olika sanktionssystem, och därför kan det vara av vikt att avgöra vad det verkligen är som föreligger; d.v.s. upphovsrättsintrång eller kontraktsbrott?

Förlagsavtalet uppvisar drag av både köp-, uppdrags- och tjänsteavtal. Detta är dock något som varit under diskussion länge. Under vilken rätt ska man placera förlagsavtalet? Det har funnits de som argumenterat för att förvärv av rätt till utgivning av ett verk ska betraktas som ett köp. Men idag menar de flesta att det inte är ett rimligt betraktelsesätt.¹⁰

Ostridigt är dock 36 § AvtL tillämpbarhet på alla civilrättsliga avtal, d.v.s. även på förlagsavtal. URL hade 29 § för jämkning av oskäliga avtalsvillkor tidigare, men denna togs bort i samband med att 36 § AvtL kom 1976.¹¹

AVLN är också tillämpbar på förlagsavtal som är ett standardavtal. AVLN medför möjligheten att förbjuda oskäliga avtalsvillkor genom marknadsdomstolen. Vad som bör påpekas är dock att 36§ AvtL eller AVLN inte kan tillämpas enbart på den grunden att upphovsmannen är en svagare part. De kan användas endast då ett specifikt villkor är oskäligt i förhållande till situationen.¹²

Eftersom upphovsrätt uppkommer formlöst, är det av vikt att man specificerar noga i avtalet kring vad och hur. Andra immateriella avtal brukar nämligen utgå från ett registreringsbevis. Tolkningsproblem angående vad upplåtelsen omfattar kan dyka upp. Då använder man sig av den så kallade upphovsrättsliga specificationsprincipen. Principen tolkas så att endast det som uttryckligen upplåtits skall ha verkan mot upplåtaren.¹³

⁷ Wetterberg i NIR 2007:458

⁸ Rosén 2006:80f

⁹ Rosén i NIR 1980:328

¹⁰ Rosén 1989:91f

¹¹ Wetterberg i NIR 2007:459f

¹² Rosén 1989:94

¹³ Koktvedgaard och Levin 2007:474

Avtalet kan innehålla bestämmelser som är av rent upphovsrättslig art, medan andra delar av avtalet kan begränsa sig till att vara rent kontraktuella bestämmelser.

En upphovsrätt kan ha en varaktighet på upp till sjuttio år. Förlagsavtalet kan avtalas så att det varar för hela upphovsrättens livstid. Dock är det karaktäristiskt för förlagsavtal att detta är en otydlig fråga. Lojalitetsbehovet mellan parterna talar för att avtalen bör vara av längre karaktär.¹⁴

2.3 Ramavtal

1947 skapades NN (Nordiska Normalformuläret), som ett ramavtal gällande mellan SFF (Sveriges författarförbund) och SvF. Ramavtalet gällde endast romaner, noveller, lyrik och jämförliga verk. NN användes till stor del som underlag när URL kom 1960.¹⁵

1980 förhandlades ett nytt avtal fram mellan parterna kallat RAM (Ramavtal för förlagsavtal). Avtalet beskrivs av Rosén som "...en mycket gedigen och välavvägd produkt som bör nalkas med stor respekt."¹⁶

RAM reviderades 1993, för att slutligen sägas upp av SvF 1995. Mellan 1995 och 2000 fördes sedan förhandlingar mellan parterna, vilka tyvärr blev resultatlösa. Dessa förhandlingar har SFF dokumenterat i en vitbok. Stötestenarna för förhandlingarna var den elektroniska marknaden som förväntades bli mycket större än vad den blev och diskussionen kring royaltysättningarna för bokklubbsböcker. SvF ville att upphovsrätten till verket i elektronisk form skulle tillfalla förlaget i samband med ramavtalet, vilket SFF inte gick med på. Royaltysättningen sänktes för böcker som blev ett tillägg i en bokklubb. Detta ville SFF ta bort och det ville inte SvF.¹⁷

Idag är denna del av branschen avtalslös vad avser ramavtal, och författare och förlag tecknar individuella avtal. SFF beskriver situationen som att bokmarknaden rör sig mot ett färre antal förlag, där det blir svårare för författaren att hävda sina intressen.¹⁸

SFF vill fortfarande upprätta ett ramavtal, men det finns inga pågående förhandlingar. SvF tycker att situationen är bra som den är.¹⁹ SFF vill att man ska fastställa miniminivåer för ersättning och låta detta utgöra grund för vidare regler om upplåtandet, omfattning i tiden m.m. Det är inte SvF intresserade av.

Avtalet RAM används fortfarande i viss mån, men det otydliggör ett rättsläge som tidigare varit klart tack vare NN och RAM. SFF får fler samtal nu, vilket förbundsjuristen Thorbjörn Öström tolkar som ett bevis på större förvirring.²⁰ Däremot är steget från en mindre konflikt till en process eller ändring av avtalsvillkor stort.

Problemen och förvirringen kring förlagsavtal har ökat, enligt Öströms uppfattning. Detta visar sig genom att små förändringar i tidigare gällande villkor, som kan få oproportionella konsekvenser. Dessutom har hembudklausulerna ökat. Detta innebär att författaren vid nyskapande måste erbjuda förlaget utgivningsrätt till verket först.

¹⁴ Rosén 1989:82

¹⁵ ibid. 1989:45

¹⁶ Rosén i NIR 1980:325

¹⁷ Vitbok, SFF 2001

¹⁸ Direktiv 2008:37

¹⁹ Intervju Karolina Lassbo 2008-05-14

²⁰ Intervju Thorbjörn Öström 2008-05-06

Det SFF är intresserade av idag är ett ramavtal som sätter miniminivåer för ersättning för att därefter kunna skapa regler kring omfattningen på ett förlagsavtal. Man vill ha en central överenskommelse via KLYS (Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd) som tvingar SvF till förhandlingsbordet.²¹

Efterhand har hålet efter ett fungerande ramavtal fyllts av några av de större förlagen. Norstedts och Natur och Kultur har utvecklat vägledande avtalsnormer som omtalas som grundvillkor för utgivning.²² Dessa större mediekoncerner kan tillhandahålla förlagsavtal som tydliggör författarens underlägsna ställning. Det kan röra sig om avtal som i sig är få sidor, men som hänvisar till ett mycket större avtal på ett sätt som inte alltid är tydligt för författaren.²³

Enligt Åse Lund, jurist på ALIS (Administration av Litterära Rättigheter i Sverige), händer det ofta att författare i ren iver sluter avtal med ett förlag, för att i ett senare skede inse vidden av avtalet. Detta går sällan vidare dock.²⁴

Det finns dock fungerande ramavtal mellan förläggare- och författarorganisationer. Exempel på det är det som finns mellan FSL (Föreningen Svenska Läromedelsproducenter) och LFF (Läromedelsförfattarnas förening).

2.4 NJA 1966 s 241

Rättsfallet som presenteras här ligger i bakgrundsavsnittet eftersom det belyser rättsläget vid ett förlags konkurs. Detta kommer att behandlas utförligt längre fram. Rättsfallet rör två författare som riktar krav gentemot ett förlag, Ege-förlaget, som gått i konkurs. Härigenom riktas alltså kraven mot konkursboet. Författarna hävdade att deras royaltyfordringar hade massakarakter och att konkursboet gjort intrång i författarnas spridningsrätt.

Konkursboet å andra sidan menade att bestämmelserna i förlagsavtalet inte gällde konkursboet och att i och med konkursbeslutet hade författarens rätt konsumerats, det vill säga konkursboet hade rätt att sälja av de exemplar av verket som fanns kvar.

HD meddelade att någon förändring i förlagsavtalen inte skett i fråga om royaltyersättning i samband med konkursen. Det finns inga särskilda regler för upphovsrätt i konkurs och därför var författarnas fordringar samma som andra fordringar grundade på avtal.

Då konkursboet sålt kvarvarande exemplar, hade intrång i författarnas spridningsrätt inte skett. De royaltyfordringar som författarna hade, måste ansetts ha uppkommit i samband med förlagsavtalets undertecknande och kunde därför inte anses ha massakarakter. Alltså ogillade HD talan mot konkursboet.

Justitieråd Walberg var skiljaktig och menade att avgörande för när fordran uppkommit måste vara att konkursboet valde att fortsätta försäljningen av exemplaren, vilket konkursgäldenären inte kunde påverka. Den väsentliga grunden för fordransanspråken har alltså uppkommit efter konkursen och därför kan inte fordringarna anses ha uppkommit innan

²¹ *ibid.*

²² Rosén 2006:222

²³ Intervju Thorbjörn Öström 2008-05-06

²⁴ Intervju Åse Lund 2008-04-24

konkursbeslutet. Alltså ansåg justitieråd W att författarna hade massafordran gentemot konkursboet och ville fastställa HovR:s dom.²⁵

2.5 Motion

1981 kom en motion från socialdemokratiskt håll, som föreslog en ändring av FRL. Motionen hänvisade till författare som en utsatt grupp, som ofta arbetar dubbelt på grund av att de sällan klarar av att leva på sitt författarskap. Man konstaterade att i en förlagskonkurs står författare utan ekonomiskt skydd. Motionen jämförde författarna med de anställda på förlagen som har statlig lönegaranti.

Enligt praxis hänförs författares royaltyfordran till oprioriterade konkursfordringar och därför krävde Sveriges författarförbund att författares fordran på upplupen royalty ska ges förmånsrätt i konkurs. Detta ansåg den socialdemokratiska riksdagsgruppen berättigat.²⁶

Lagutskottet (LU) behandlade därefter motionen där ett antal instanser uttalade sig. De som gav remissyttranden var statens kulturråd, Sveriges advokatsamfund, KLYS, STIM (Sveriges tonsättares internationella musikbyrå), SFF, SvF, FSL och SMFF (Svenska musikförläggareföreningen). Samtliga instanser tillstyrkte motionen, förutom Sveriges advokatsamfund. Detta motiverades med att samfundet ställde sig bakom FRL:s princip om att fordringar ska ges förmånsrätt endast om verkligt starka skäl finns för det. Samfundet tyckte inte att detta fanns för de skäl som angavs i motionen.

LU kommenterade att resultatet av 1966 års rättsfall var att författares rätt till upplupen royalty, oavsett om den uppkommit före eller efter konkursbeslutet, hänförs till oprioriterade fordringar. Slutsatsen blev dock att det krävdes vidare utredning för att kunna fatta beslut i frågan.²⁷ Utredningen har vad som gått att finna inte lett vidare till någonting. Rosén nämner motionen och kan bara informera om att den inte lett vidare till någonting.

En handläggare vid enheten för familjerätt och allmän förmögenhetsrätt vid justitiedepartementet får uttala sig allmänt kring varför det skulle kunna vara så. För att införa nya förmånsrätter krävs det väldigt starka skäl, och antagligen har inte detta ansetts finnas. Dessutom har det sedan åttiotalet på ett allmänt plan funnits en trend som inneburit ett motstånd att införa nya förmånsrätter. Ytterligare ett skäl skulle kunna vara att man inte ansett att det praktiska behovet varit tillräckligt stort.²⁸

2.6 Centrala termer

För att förklara terminologin och underlätta för en full förståelse för de skeende som beskrivs i uppsatsen måste här göras en åtskillnad mellan upphovsman och rättighetsinnehavare och

²⁵ För vidare läsning av NJA 1966 s 241 och tankar kring detta rekommenderas Möllers *Konkurs och kontrakt* (1988). Här finns en mycket utförlig genomgång av fallet. Se också Welamssons *Konkursrätt* (1961), då många menar att HD grundade sin dom på det som framfördes där.

²⁶ Motion 1980/81:893

²⁷ LU 1981/82:3

²⁸ Justitiedepartementet 080507

upplåtelse och överlåtelse. I URL används dessa begrepp tämligen fritt och kan verka förvirrande.

Upphovsman används i URL om både den som skapat verket och om den som förvärvat rättigheten över det. Upphovsmannen bör enligt min mening definieras som den som givit upphov till verket, det vill säga skaparen av det. Därför kommer jag att använda termen så fortsättningsvis. Den som förvärvat rättigheten kommer härnäst att kallas rättighetsinnehavaren, eftersom denna som part endast innehar rätten och har alltså inte skapat den.

I URL används ordet överlåtelse bl.a. när en övergång av rättigheten sker genom avtal. En egentlig definition av överlåtelse är trots det att förstå som en fullständig övergång av rättigheten. Detta är då naturligtvis ett omöjligt ord att använda då rättigheten går från upphovsman till rättighetsinnehavare. Detta eftersom rätten kan aldrig skiljas från upphovsmannen totalt. Den ideella rätten består alltid hos upphovsmannen. Alltså är ordet upplåtelse en mer berättigad term att använda, då denna syftar till en begränsad övergång av rättigheten i tid och rum. Överlåtelse kan och bör däremot användas då övergång sker mellan rättighetsinnehavaren och en annan part, det vill säga tredje man.²⁹

²⁹ Rosén 2006:86ff

3. Förlagsavtalets karaktäristik

3.1 Avtal av särskilt slag

Skillnaden mellan allmän och speciell avtalsrätt förtjänar några inledande ord. Speciell avtalsrätt och därmed speciella avtal kännetecknas av att det finns specifika regler för just den sortens avtal. Allmän avtalsrätt är då regler som är gemensamma för alla typer av avtal. Gränsen mellan dessa områden är dock inte alltid så skarp.³⁰ Det är alltså de specifika reglerna kring avtalet som gör det speciellt. På så vis är köpe-, hyres- och tjänsteavtal också avtal av särskilda slag, och således kan inte förlagsavtalet jämföras med dessa. Anledningen till att man ändå gör detta ibland, är att det inte finns mycket reglerat om avtalet och att den allmänna avtalsrätten inte räcker till. Här kan tilläggas att Rosén medger en försiktig analog tillämpning av köprättsliga principer i förhållande till kontrakträttens regler angående kontrakts uppfyllande eller kontraktsbrott.³¹ Rimligheten i detta är diskutabel, då köprättsliga avtal är av eget slag och därför borde principerna bakom inte kunna tillämpas på andra sorters avtal.

Förlagsavtalet är ett speciellt avtal. Rosén menar att man inte kan placera förlagsavtalet under ett allmänt avtalsbegrepp. Det som avgränsar ett förlagsavtal till att vara ett avtal sui generis är just rätten till att mångfaldiga och ge ut ett verk. Upphovsmannen har gett förläggaren en exklusiv rätt att utnyttja verkets upphovsrättsliga skydd. Förläggaren förbinder sig till att marknadsföra och ge ut exemplar av verket på egen bekostnad. Avtalet är således ett ömsesidigt förmögenhetsrättsligt avtal.

Det är av vikt att förläggaren får ha kontroll över utgivningen eftersom det är förläggaren som bär den ekonomiska risken, och därför tillskriver man ofta förlagsavtalet ansevärd varaktighet. Det ligger i avtalets natur att det varar länge då en utgivning kan pågå under en längre tid, och själva upphovsrätten är en långlivad rättighet.³²

Adlercreutz menar att det största problemet vid förlagsavtal, är att denna typ av avtal inte tillåter upphovsmannen att hålla inne med sin prestation vid motpartens bristande betalningsförmåga, såsom tillåts vid andra naturaprestationer. Förslaget är att man bättre bör avtala om vad som ska gälla vid bristande betalning, så att det närmare liknar vad köplagen föreskriver. Adlercreutz menade att det inte rörde sig om ett socialt övervägande kring upphovsmäns rätt, utan snarare de allmänna problem som finns med varaktiga avtal.³³

Ytterliggare ett kännetecken är den direkta kopplingen till URL och därmed den ideella rätten. Rätten blir ju aldrig helt skild från upphovsmannen vilket skapar ett stort behov av förtroende mellan kontrahenterna. Kontrahenterna delar i viss mån den kommersiella risken.³⁴

³⁰ Ramberg och Ramberg 2007:18

³¹ Rosén 2006:111f

³² Rosén 1989: 82

³³ Adlercreutz 1969:293ff

³⁴ Rosén 1989:81ff

3.1.1 Tolkning

Följande syftar till förlagsavtalets tolkning. För avtalstolkning i allmänhet rekommenderas vidare läsning av litteratur av exempelvis Adlercreutz, Ramberg och Hellner.

I Sverige finns det en principiell formfrihet angående avtal. Denna förutsätter att man vid tolkning av avtalet ser till samtliga omständigheter vid avtalsslutet, i förhållande till att endast beakta vad som bestämts i själva avtalet. Man talar exempelvis ofta om avsikten bakom ett avtalsslut. URL tillhandahåller inte mycket för att styra parterna i hur avtalsförfattandet ska gå till och därigenom tillhandahålls inget underlag för hur förlagsavtalen ska tolkas heller. Dock kan man utläsa genom att studera den begränsade regleringen att där finns en tydligt skyddande karaktär till förmån för upphovsmannen. Trots att URL självklart innehåller regler som är till för att skydda förvärvarens rätt, menar Rosén att det är naturligt att URL ska tolkas till fördel för upphovsmannen.³⁵ Lagrådet menar att avtalet ska tolkas utifrån vad som varit avsikten hellre än vad som uttryckligen bestämts i avtalet.³⁶

Då lagstiftaren har begränsat sig angående förlagsavtal får övriga frågor inom förlagsrätten lämnas till allmän kontraktsrätt. Trots detta menar Rosén att det är viktigt att ha i åtanke att den allmänna avtalsrätten är avsedd för allmän varuhandel och kan därför inte alltid tillämpas på bästa sätt på upphovsrättsliga avtal.³⁷

3.1.2 Ramavtalets funktion

RAM mellan SFF och SvF gäller som nämnts inte längre. Detta avsnitt syftar till att beskriva funktionen av ett ramavtal i avsedd bransch och beskriva lite kring RAM:s betydelse. RAM används fortfarande som mall och i framtiden kan det komma en ny överenskommelse mellan parterna. Därför är det viktigt att gå igenom RAM i denna skrift.

I Sverige är användningen av ramavtal något försiktig, såtillvida att man är obenägen att betrakta avtalen som handelsbruk eller att anse ramavtalet automatiskt inkorporerat i ett specifikt avtal. Som motiv till detta brukar anföras att styrkeförhållandet mellan parterna inte förhåller sig jämlikt, oberoende av hur ofta ramavtalet används.

Trots att RAM var en överenskommelse mellan två motstående parter motiverar inte heller detta en automatisk inkorporering i den enskilda avtalet. RAM är en slags sammanfattning av praxis och syftar till att påverka praxis, och därför menar Rosén att det är osäkert huruvida man kunde använda reglerna i RAM eller NN istället för dispositiv rätt, när avtalet är otydligt.³⁸ Levin hänvisar dock till RAM som etablerad praxis.³⁹

Intressant är att HovR i det fall som handlar om uppsägning till förmån för byte av förlag⁴⁰ använt sig av det i förarbetena till URL återgivna NN, för att beskriva ett handelsbruk.⁴¹ Handelsbruket som NN sägs beskriva är att en upplåtelse som påminner om en

³⁵ Rosén 1989:154ff

³⁶ Prop. 1960:17 s 389

³⁷ Rosén 2006:111

³⁸ Rosén 1989:52f

³⁹ Koktvedgaard och Levin 2007:488

⁴⁰ se avsnitt 3.4.5

⁴¹ HovR över Skåne och Blekinge, T1512, 2008-04-03

överlåtelse av en utgivning ska anses gälla hela utgivningstiden. Detta uttolkande av ett handelsbruk fick direkt avgörande effekt för domslutet.

RAM har i sin skepnad som ramavtal, vissa begränsningar. Avtalet var förvisso gällande mellan de två organisationer som kommit överens, men var inte bindade för organisationernas medlemmar. Medlemmarna var således inte tvungna att använda sig av ramavtalet.⁴²

SvF anser som nämnts att det fungerar bra som det är idag, det vill säga i en ramavtalslös situation. De anser att en modernisering av URL bör utföras så att parterna ges frihet att förhandla fram de egna avtalen utan inslag av tvång eller detaljstyrning.⁴³

Tre förlag i storleksvariationen litet till medelstort har uttalat sig kring hur de går tillväga då de skriver avtal med författaren. Alla tre förlagen använder sig av RAM i någon form. Två av dem använder det som bas, och det tredje använder det som bas ibland. För Roos&Tegnér är ramavtalet av ren praktisk betydelse. De använder avtalet huvudsakligen i den form det skrevs under och för dem betyder det ingenting att det inte längre gäller mellan de tecknande parterna. Ellerströms förlag anser dock att det hade underlättat och känts bättre om ramavtalet varit gällande.⁴⁴

3.2 Partsbyte

Ett partsbyte beskrivs i litteraturen som att gäldenären byts ut och i vilka olika situationer detta kan ske. Gäldenären i detta fall är förlaget, för att förtydliga. Det handlar alltså om de situationer när förlaget byts ut som avtalspart, mot någon/något annat. Det finns olika situationer då detta kan hända. Huvudregeln vid partsväxling på gäldenärssidan är att borgenären måste underrättas. På senare tid har man dock börjat tillämpa överlåtelse av skuld, vilket innebär att partsväxling kan ske utan borgenärens vetskap. En huvudregel säger att den ursprungliga gäldenärens förpliktelse inte upphör utan borgenärens samtycke. Borgenären kan ge sitt samtycke uttryckligen och konkludent.⁴⁵

Det finns dock situationer där borgenärens samtycke inte är relevant. Det kan vara så att egendom som borgenären äger överförs från en besittare till annan och sedan kan inte förste besittaren fullgöra förpliktelsen att återställa egendomen till borgenären. Förpliktelsen vilar nu på den nya besittaren trots att borgenären inte givit sitt samtycke. Förste besittaren kan fortfarande ha ett ansvar för den ersättning andre besittaren är skyldig borgenären om denne ej återställer egendomen. Angående lös egendom är detta fortsatta ansvar en huvudregel.⁴⁶

Efter bytet kan det vara rimligt att fråga om vad den nya gäldenären är bunden till. Är det exakt samma avtal med samma förpliktelse som gäller för den nya parten? En ny gäldenär kan, om bytet varit frivilligt och så länge inga tvingande rättsregler finns i vägen, begränsa sitt åtagande. Begränsningen kan vara att åtagandet endast avser en del av det som den förre

⁴² Rosén 1989:54

⁴³ Direktiv 2008:37

⁴⁴ Intervju Michael Tegnér (Roos&Tegnér) 080507 och 080515, Erik Magntorn (Ellerströms Förlag) 080513 och Gunnar Lundin (Booklund Förlag) 080513

⁴⁵ Rodhe 1986:271

⁴⁶ *ibid.* 1986:297f

gäldenären hade. Detta gäller dock inte de fall där gäldenären inträder i avtalet (skuldförhållandet) som resultat av ett lagstadgande, i sakrättsliga förhållanden.⁴⁷

Tidigare i litteraturen har jämförelse gjorts mellan förlagsavtal och nyttjanderätt.⁴⁸ Vad som kan nämnas om nyttjanderätt och partsväxling är det som gäller nyttjanderätt belastad fast egendom. Här gäller att förvärvaren är bunden av det avtal som hanterar nyttjanderätten.⁴⁹

3.2 Konkursituationen

Förlagets konkurs kan utgöra exempel på när partsväxling sker under påtvingande former. Partsväxlingen sker utan borgenärens samtycke, och till skillnad från situationen ovan beskriven, kan man inte hålla den förste gäldenären ansvarig för ersättning till borgenären. Detta då konkursboets natur gör det omöjligt. Auktorrättskommittén uttryckte i motiven bakom § 28 URL att även i de fall då partsbyte sker utan samtycke, kan rättsförhållandet mellan upphovsmannen och den nya rättighetsinnehavaren utveckla sig så att överlåtaren måste anses bli fri från ansvar.⁵⁰

I ett företags konkurs blir det fråga om vilka fordringar som finns för konkursboet att hantera och vilken ställning de har enligt FRL. Fordringar som ingår i konkursen kallas konkursfordringar och fordringar som konkursboet givit upphov till under den tid boet existerar kallas massafordringar. Massafordran får företräde framför konkursfordringar och ställer således förmånsrättsordningen i FRL åt sidan. En massafordran definieras mer specifikt som en skuld som uppkommit efter konkursbeslutet. Det för statusen på fordran avgörande momentet är när fordringen uppkom, före eller efter konkursbeslutet.

Adlercreutz menar att domen från 1966, innebär ett försiktigt uttalande om att konkursbeslutet inte påverkar giltigheten av ett avtal som förpliktigar ömsesidiga kontinuerliga prestationer.⁵¹

3.2.1 Förlagets konkurs

När ett förlag går i konkurs finns det många gånger ett kvarliggande lager av exemplar av författarens verk. Ett konkursbo har som uppgift att sälja av konkursgäldenärens egendom, för att ersätta fordringsägarna. Det komplexa med ett förlags konkurs är frågan om konkursboet verkligen får förfoga över exemplaren och huruvida boet ska anses ha inträtt i avtalet och därmed dragit på sig massafordran.

Ibland kan en konkursfordran övergå till att bli en massafordran. Detta händer om fordringen grundar sig på ett avtal som konkursgäldenären slutit och som har övertagits av konkursboet. Detta innebär att ett konkursbo kan träda in som avtalpart i gäldenärsavtalet,

⁴⁷ Rodhe 1986:256ff

⁴⁸ Möller 1988:617ff

⁴⁹ Rodhe 1986:258

⁵⁰ SOU 1956:25 s 291

⁵¹ Adlercreutz 1969:293ff

antingen explicit eller konkludent. I nuvarande KöpL regleras detta i § 63. För övrigt regleras inte när det ska anses att ett konkursbo inträtt i gäldenärens avtal. Rosén tolkar principen så att det antagligen krävs en viss nivå av aktivitet från konkursboets sida som avser de rättigheter och förpliktelser avtalet omfattar.⁵²

Adlercreutz menar att i situationen med förlagets konkurs och försäljning av kvarvarande exemplar, måste fordran anses ha uppkommit efter konkursen, eftersom även om kravet ytterst har sin grund i avtalet, är det försäljningen som konkursboet genomför, som är den väsentliga grunden. Nackdelen med det beslut som fattades av majoriteten i NJA 1966 s 241⁵³ är att konkursboet kan under långa perioder utnyttja förlagsrätten utan att upphovsmannen får någon ersättning alls.

I URL finns det bestämmelser angående konkurs. Dessa reglerar inte förlagets konkurs dock. Detta gjorde att HD i NJA 1966 s 241 fick avgöra en inte helt enkel fråga.

Slutsatserna från det fallet är att avtalet fortsatte gälla och konkursboet kunde ha en ganska hög grad av aktivitet och ändå inte anses tillträda avtalet. Dessutom fastställdes det att fordran uppkommer genom förlagsavtalet i dessa situationer. Vad HD inte uttalade den gången var vad som hänt om förlagsavtalet sagts upp eller om författarna hade rätt att säga upp det. Dessa frågor klargjorde NJA 2005 s 510 som beskrivs nedan. HD lade här hela tyngden vid om och när avtalet sagts upp.

I anslutning till NJA 1966 s 241 diskuterades saken i doktrin. Lindskog menade att det bör finnas ett socialt skydd för royaltyfordringar. Förslaget som nämns är att det antingen ska ske genom statlig garanti, ungefär som lönegaranti, eller genom att fordran ges prioritet i konkursen. Dock inte genom massastatus.⁵⁴

Rosén menar dock att vid konkurs överlåter inte gäldenären egendomen till konkursboet i någon egentlig juridisk mening, men att ett förlags konkurs kan leda till en försäljning av rörelsen. Det är rimligt att anse att förbudet gäller, även vid konkurs, enstaka rättigheter såsom förlagsrätten till ett enskilt verk. Det innebär att rätten kan inte tas i anspråk av konkursborgenärerna. Av detta följer också att det kan finnas ideellrättsliga skäl till varför konkursborgenärerna inte skulle få utnyttja rätten.⁵⁵

Frågan huruvida konkursboet får föfoga över exemplaren avgörs av om exemplaren kan anses vara utgivna. Är exemplaren utgivna, är de bara exemplar och upphovsmannen har då ingen vidare rätt till dem (förutom i ideellrättsligt hänseende). Är exemplaren inte utgivna blir det fråga om huruvida 28 § URL blir tillämplig. Paragrafen uttrycker att vidareöverlåtelse av upphovsrätt är förbjudet utan upphovsmannen medgivande. Undantag gäller då upphovsrätten överlåts som del i en rörelse eller i en sektion av rörelsen. Överlåtaren är dock fortsatt skyldig att se till att avtalet fullgörs.⁵⁶

Förutom att avgöra om verket är utgivet eller inte, måste avtalet inte längre vara gällande mellan parterna för att konkursboet ska vara förbjudet att föfoga över exemplaren. Detta då förlagsavtalet innebär ett medgivande till spridning av verket.

⁵² Rosén 2006:192

⁵³ se avsnitt 2.4

⁵⁴ Lindskog 1984:188ff

⁵⁵ Rosén i Ulf, 50. 1986:113ff

⁵⁶ Auktorrättskommittén talade dock om vissa undantag. Se avsnitt 3.2.

3.2.2 NJA 2005 s 510

Omständigheterna i fallet var att konstnären M.A. tecknade och hade upphovsrätt till ett antal motiv som användes för dekoration på kort och muggar m.m. 1997 slöt M.A. ett förlagsavtal med Bonnier Presenta AB som sedermera blev Officina Paper AB. Förlagsavtalet innehöll rätten att mångfaldiga och sprida exemplar av M.A.s verk i utbyte mot royalty.

Den 9 januari 2002 försattes Officina i konkurs. I lagret fanns det kvar exemplar som pryddes av M.A.s teckningar. Vissa av exemplaren ansågs inte vara utgivna. Dessa överlät konkursboet till Junot AB.

30 januari hävde M.A. förlagsavtalet under åberopande av väsentligt kontraktsbrott på grund av obetalda royaltyfordringar och anticiperat betalningsdröjsmål.

M.A. gick sedan vidare och förde talan mot Officinas konkursbo vid Växjö tingsrätt. Upphovsmannen yrkade ersättning för utnyttjande av upphovsrättsligt skyddade verk och skadestånd för upphovsrättsintrång. M.A. yrkade också att ersättningen skulle utgöra massafordran. Motparten bestred, och Junot AB yrkade på inträde i rättegången på svarandesidan, vilket beviljades. HD beviljade tingsrätten hissprövning enligt RB 56 kap 13 §. Detta innebär att tingsrätten skickar upp frågor som HD besvarar.

Tingsrätten ställde följande frågor:

1. *Fråga huruvida konkursboets överlåtelse av konkursbolagets i lager liggande exemplar av upphovsrättsligt skyddade verk, till vilka spridningsrätten vid överlåtelse tidpunkten inte hade konsumerats, inneburit*
 - a) *upphovsrättsligt intrång medförande massaansvar för konkursboet*
 - b) *nyttjande av M.A:s prestation medförande massaansvar för konkursboet, eller*
 - c) *konkursboets konkludenta inträde i konkursgäldenärens förlagsavtal med M.A. medförande massaansvar för konkursboet.*
2. *Fråga huruvida konkursboets massaansvar i nu aktuella avseenden påverkats av det förhållandet att vissa av verken vid överlåtelse tidpunkten varken hade offentliggjorts eller utgivits.*
3. *Fråga huruvida konkursboets massaansvar enligt ovan påverkas av om M.A. kan anses ha hävt förlagsavtalet mellan henne och konkursgäldenären före den tidpunkt då konkursboet ingick avtal om överlåtelse av konkursbolagets i lager liggande exemplar av upphovsrättsligt skyddade verk.*

HD motiverade.

1. a) Officina hade rätt att sprida exemplaren av verket genom det förlagsavtal som parterna kommit överens om. Dessa förhållanden ändrades inte med konkursen. M.A. hade inte kunnat hindra Officina att överlåta exemplaren och därmed inte heller boet. Den upphovsrättsliga spridningsrätten tillkom alltså konkursboet. Hade däremot upphovsmannen hävt avtalet innan, hade överlåtelsen varit ett intrång.

b) Tidpunkten och uppkomsten av fordran är en fråga av vikt som tidigare behandlats för att kunna avgöra fordringens status. Det har ofta talats om att det är den väsentliga grunden för fordringen som avgör. Det kan vara svårt att avgöra, men i doktrinen har man kunnat konstatera att den som levererat en prestation till ett konkursbo, får en massafordran på motsvarande av utnyttjandet.

M.A. argumenterade att grunden till fordringens uppkomst kommer av royaltyn som uppkommer genom försäljningen. HD konstaterade att konkursboet är den som ensamt haft rådigheten över försäljningen som utlöst fordran. Men då NJA 1966 s 241 fastställt att fordran av detta slag uppkommer genom förlagsavtalet, finner HD inga skäl till att ändra detta.

c) Som NJA 1966 s 241 visat innebär inte själva försäljningen av exemplaren, ett inträde i avtalet. Situationen måste ses i sin helhet och då speciellt om överlåtelsen föregåtts av förhandlingar med upphovsmannen och om denna utövat sin rätt att häva. Graden av aktivitet kring boets utövande av rättigheter är också av vikt.

2. Upphovsrätten skyddas i vissa avseenden från konkurs, men så är inte fallet här. Förlagsrätten och de framställda exemplaren tillhör konkursboet, oavsett om de varit föremål för utgivning eller annat offentliggörande.
3. Upphovsrättsligt intrång föreligger inte, då förlagsavtalet fortfarande gällde. Förlagsavtalet utgör ett medgivande till spridning av de exemplar som ännu ej getts ut. Hade däremot upphovsmannen hävt avtalet före överlåtelsen, hade boet inte haft förfoganderätt. På så sätt hade överlåtelsen inneburit ett upphovsrättsintrång. Hade detta varit fallet, hade fordran varit av massakarakter, då det hade varit en handling som boet stod för.

Efter att HD svarat på tingsrättens frågor skickades fallet tillbaka till tingsrätten för avgörande. Tingsrätten fann att M.A. sagt upp avtalet för sent och därför utgjorde konkursboets försäljning inget upphovsrättsintrång.

M.A. överklagade till HovR och HovR fann att det inte var bevisat att avtalet var slutet innan M.A. sagt upp avtalet. Alltså var det upphovsrättsintrång och ersättningen för intrånget hade massakarakter.

Det förlagsavtal M.A. och Bonnier Presenta AB använde sig av består av ungefär en halv A4-sida. Avtalet tar upp ensamrätten och dess begränsning till Sverige. De tar också upp rätten att sälja vidare M.A.s verk till andra länder med upphovsmannens godkännande, och dennes skyldighet att inte sälja original eller motiv till andra länder för tryck. Därefter avtalas om ersättningen och hur den ska hanteras, och att M.A.s idella rätt består. Slutligen bestäms att originalen ska återlämnas snarast efter tryck, och att upphovsmannens namn ska stå någonstans på produkten.⁵⁷

Det som blir tydligt vid behandling av avtalet i fråga är att avtalet inte reglerar mycket mer än vad URL i sig självt reglerar. Ingenting nämns om grund för uppsägning, vad som sker vid konkurs eller hur länge avtalet ska anses vara gällande mellan parterna.

Persson återger 2005 års rättsfall i ett nummer av JT (Juridisk Tidskrift). Persson avslutar sin genomgång med att förklara att behovet av reglering efter utgången av rättsfallet är än mer angeläget.⁵⁸

⁵⁷ Förlagsavtal mellan Bonnier Presenta AB och Marie Abrahamsson 970604. Se bilaga.

⁵⁸ Persson i JT 2006/07:110

3.3 Avtalets upphörande

Genom litteraturen och andra rättskällor talar man växlande om hävning och uppsägning för samma fenomen. Detta kan göra att framställningen blir något otydlig och därför ska detta undvikas här. Båda termer används, men har olika betydelse. Hävning är att förstå som när ett avtalsförhållande avbryts med omedelbar verkan till följd av ett kontraktsbrott. Uppsägning är att förstå som en åtgärd varigenom avtalet upphör vidtagen för att man inte längre vill vara part i ett avtal, av olika skäl.

Avtalets upphörande kan utgöra ett partsbyte, då uppsägningen av avtalet syftar till att byta förlag. Då är det fråga om att borgenären vill göra ett gäldenärsbyte. Detta verkar dock vara något ovanligare att beskrivas om partsbyte, då Rodhe inte nämner situationen. Vid gäldenärsbyte diskuteras oftast borgenärens samtycke. Här föreligger dock en situation där gäldenären inte ger sitt samtycke. Inte heller Nerd Olander tar upp situationen i sin licentiatuppsats om partsbyte.⁵⁹ Det rör sig således om ett tolkningsläge.

3.3.1 Förlagets hävning

Det som finns stiftat om hävning av förlagsavtal finns i URL:s avdelning om förlagsavtal. Här specificeras när en upphovsman får häva. Det handlar t.ex. om förläggarens underlåtenhet att marknadsföra verket eller ge ut det. Alltså finns det ingenting om hävning på grund av kontraktsbrott eller liknande.

URL säger inte heller någonting om förläggarens rätt till hävning av avtalet. En anledning till varför ett förlag skulle vilja häva avtalet är upphovsmannens dröjsmål. Normalt sett talar man om väsentlighetskravet vid kontraktsbrott såsom dröjsmål. Väsentlighetskravet innebär att kontraktsbrottet måste vara av en viss omfattning för att man ska få häva.⁶⁰ Principen går att finna i 25 § KöpL och uttrycker att dröjsmålet måste vara av väsentlig betydelse för köparen och säljaren insett eller bort insett detta.

Hur ska man bedöma väsentlighetskravet i förhållande till upphovsmannens dröjsmål? Rosén menar att mycket talar för ett förstärkt väsentlighetskrav i förlagsavtalsförhållande. Det avtalsförhållande som karaktäriserar förlagsavtalet, vilket är närhet och varaktighet, motiverar ett större beaktande av upphovsmannens förhållande än det av säljarens dröjsmål i KöpL. Mer specifikt måste man beakta tiden som krävs för färdigställandet av ett verk. Producerandet av ett verk kan inte jämföras med produktionen av en handelsvara, och därför kan det på förhand vara svårt att avgöra hur mycket tid som krävs. Det kan uppstå tidsfördröjning och prestationens natur talar för att en viss tidsfrist är motiverad. Rosén menar också att det finns anledning att beakta förläggarens större möjlighet att överblicka risken. Förläggaren bör kanske till och med bära risken. Därför borde det krävas en del påtryckningar från förläggarens sida innan denna får rätt att häva.

Överlag bör man, enligt Rosén, göra vissa sociala överväganden angående förlagets rätt till hävning. Den skada som drabbar en upphovsman vid förlagets hävning är hård. Den långvariga arbetsinsatsen, med utgifter och avstående från annat förvärvsarbete är mycket för

⁵⁹ Nerd Olander 2002

⁶⁰ Rodhe 1986:192f

en person. Hävningen lär alltså få värre personliga och ekonomiska återverkningar för upphovsmannen än för förlaget. Hävningens rätt eller fel bör då kanske prövas efter sammanlagd skada.⁶¹

3.3.2 Författarens hävning

Författarens hävning regleras som nämnts ovan till viss mån i URL:s avdelning om förlagsavtal. Vad som inte tas upp är då hävning på grund av kontraktsbrott eller hävning på grund av upphovsmannens ändrade uppfattning. Det senare handlar om en slags ångerrätt. Författaren har upplåtit rätten till ett verk till ett förlag, men ändrar sedan uppfattning om verkets användning och vill inte längre att förlaget ska ge ut verket enligt förlagsavtalet. Det kan röra sig om sakliga invändningar mot verkets innehåll och det kan innebära att upphovsmannens rent personliga uppfattning om verket har förändrats. Före formuleringen av den ideella rätten så som den ser ut idag, fanns en del doktrinella argument för att upphovsmannens personliga förhållanden skulle medföra en ångerrätt för upphovsmän.⁶²

Den ideella rätten idag ger inte utrymme för sådan avvikelser från avtalet. 3 § URL säger att ett verk inte får tillgängliggöras på ett sätt som är kränkande för upphovsmannen. Situationen i fokus här behandlar dock verk som redan tillgängliggjorts på ett sätt som då hade upphovsmannens godkännande.

RAM används fortfarande som mall, och ges ut som rekommendation från SFF till dess medlemmar. Avtalet medger vid utgivning av ny upplaga att författaren kan hindra förläggaren att ge ut upplagan, om det existerar ändrade förhållande. Dessa kan konstitueras av konstnärliga, politiska, sakliga eller annat avseende som skulle ha hindrat författaren att från början utge verket i det nuvarande skicket.

Rosén menar att hävning på grund av författarens ändrade uppfattning om verket, borde lösas genom en vägning mellan de ekonomiska och de ideella intressen som berörs, ungefär enligt den modell som används vid 36 § AvtL. Vidare fortsätter Rosén att som vid andra motiv till hävning borde avtalslagens generalklausul vara tillgänglig för jämkning av av oskäligt hårda konsekvenser mot en av kontrahenterna.⁶³

Kan en upphovsman häva i anledning av förlagets konkurs om man inte avtalat om detta? Normalt sett bör svaret vara jakande på den frågan, och hävningen bör även vara gällande gentemot konkursboet. Skälen kan vara förbudet mot vidareöverlåtelse i URL:s 28 §, det kan vara anticiperat kontraktsbrott (brist på betalning) och det kan finnas ideellrättsliga aspekter. Det är dock i brist på regler en tolkningsfråga.

28 § tillämplighet vid uppsägning på grund av förlagets konkurs, kan diskuteras. Dess verkan behöver inte nödvändigt vara samma mellan två avtalsparter än som mellan konkursboet och dess borgenärer. Här får man alltså göra en avvägning av samtliga närvarande intressen.⁶⁴

⁶¹ Rosén 1989:215ff

⁶² ibid. 1989:246f

⁶³ ibid. 1989:251ff

⁶⁴ Rosén 2006:193f

3.3.3 Parternas rätt till uppsägning

Vad som gäller för uppsägning för parterna utgår från allmänna obligationsrättsliga principer och inte specifikt för förlagsavtalet. Principerna får anses gälla båda parter, och därför är detta stycke en sammanslagning av de två.

Om man inte avtalar något om avtalets längd i tiden klassificeras avtalet som tillsvidareavtal. Rodhe menar att betydelsen av att man inte bestämt tiden är att förpliktelsen inte är begränsad till en viss period, men att den inte heller gäller för all framtid. Det finns alltså bara ett alternativ kvar; möjlighet till uppsägning. Det finns avtal som är gjorda för att vara för all framtid, exempel på detta är servitut. Någon allmän tolkningsbestämmelse kring tillsvidareavtal finns inte.⁶⁵ Samma resonemang återfinns hos Ramberg och Hellner.⁶⁶

Eftersom förlagsavtal betecknas som varaktiga avtal, kan uppsägningens rätt eller fel vara svårt att besvara. Men trots sin varaktighet kan man inte beskriva avtalet som gällande för all framtid, vilket skulle motivera att rätt till uppsägning inte fanns. Gränsen går mellan avtal gällande för all framtid och avtal gällande för bestämd tid.⁶⁷ I det fall som beskrivs nedan varade avtalet i ca 20 år. Alltså borde man kunna anta att avtalet uppfyllt sin varaktighet och därmed erhållit uppsägningsrätt.

3.3.4 ”Björgell-fallet”

I slutet på 1970-talet skrev Per och Astrid Björgell en bok som kallas ”Jourläkarboken”.⁶⁸ Idén var att göra en handbok i akuta sjukdomar, som personal inom hälsa- och sjukvård skulle kunna använda. Vid tillfället var författarna fortfarande studenter. 1982 träffade paret ett avtal med Studentlitteratur om utgivning av verket och första versionen gavs ut 1987. Paret bildade året därefter bolaget Appendix för att administrera skapandet och undervisningen kring verket. Rättigheterna till verket överläts till detta bolag.

Boken har getts ut i fyra upplagor sedan dess, och 2005 väckte Appendix frågan om att lämna Studentlitteratur med jourläkarboken. Studentlitteratur ville ha ersättning på ca 4,5 miljoner kronor för att lösa upp avtalet. Tingsrätten i Lund fick tolka förlagsavtalet dem emellan och huruvida avtalet var ett tillsvidareavtal och om man kunde säga upp ett sådant avtal med beaktande av skälig uppsägningstid.

Avtalet reglerar inte överenskommelsens omfattning i tiden. Avtalet reglerar inte uppsägning överhuvudtaget och det hänvisar inte heller till något bakomliggande ramavtal. I 2 § angående upplaga, står det att förläggaren ensam har rätt att bestämma antalet upplagor, deras storlek och utgivningstid m.m.⁶⁹

I brist på avtalsbetsämnelser vände sig tingsrätten till doktrin på området och fann stöd i litteraturen för att det i detta fall skulle röra sig om ett tillsvidareavtal. Tingsrätten fann också stöd för att tillsvidareavtal går att frånträdas när som helst med beaktande av uppsägningstid. Trots att förlagsavtal bör karakteriseras av varaktighet, menade tingsrätten att

⁶⁵ Rodhe 1986:287f

⁶⁶ Hellner 2003:216 och Ramberg 2005:256

⁶⁷ Rodhe 1984:700f

⁶⁸ HovR över Skåne och Blekinge, T1512-07, 2008-04-03

⁶⁹ Avtal mellan Studentlitteratur AB och paret Björgell, den 24/11 1982. Se bilaga.

förlagsavtalet inte är sådant att det är uteslutet att tillämpa huvudprincipen om rätt att säga upp tillsvidareavtal. Avtalet har redan varat under många år och förlaget fick full täckning för utgivningskostnaderna redan under första utgivningsåret. Alltså ansåg tingsrätten inte att det fanns något skäl till varför Appendix inte skulle få säga upp avtalet. Tingsrätten förordade en uppsägningstid på sex månader.

Studentlitteratur överklagade till HovR och dom föll i målet den 3 april 2008. HovR upphävde tingsrättens dom och motiverade detta med att det finns ett handelsbruk uttalat redan i förarbetena till URL, mer specifikt i NN.

*”När det gäller avtalens omfattning i tiden synes dock utgångspunkten hela tiden ha varit en upplåtelse som mycket liknar en överlåtelse av utgivningsrätten och som avses gälla för hela verkets utgivningstid.”*⁷⁰

HovR tolkade att så länge utgivning pågår gäller avtalet. Detta, menade HovR, visar att det inte är fråga om ett tillsvidareavtal. HovR hänvisar också till Roséns beskrivning av förlagsavtal som till sin natur är varaktiga. Studentlitteratur anförde att handelsbruket på förlagsmarknaden är att avtalen bygger på principen om långsiktighet och ouppsägbarhet. HovR hänvisade också till RAM som grund för ett handelsbruk där avtalet varade så länge utgivning pågår. Alltså kan man inte ensidigt säga upp ett förlagsavtal, då detta varar under hela utgivningstiden.

HovR ansåg vidare inte att avtalet kunde jämkas med 36 § AvtL såsom oskäligt mot Appendix.

Appendix har nu överklagat till HD och tiden får avgöra om prövningstillstånd meddelas eller inte.

Två frågor är avgörande för detta rättsfall. Om avtalet kan klassificeras som ett tillsvidareavtal, måste ändå viss varaktighet tas hänsyn till i förhållande till avtalstypen. En uppsägning i tidigt skede motverkar förlagsavtalets syfte. I föregående avsnitt behandlades vikten av ett varaktigt avtal. Det som klassificerar ett tillsvidareavtal är gränsen mellan ett för all framtid gällande avtal och ett gällande för obestämd tid. Upphovsrätt existerar normalt i 70 år efter upphovsmannens död. Den första frågan är då; i sammanhanget av 70 års giltighet, är 20 år att räkna som varaktigt? Tingsrättens bedömning har som utgångspunkt i om förläggaren fått ersättning för kostnaden för verket och även haft möjlighet att ackumulera vinst. Det är Rosén som definierat förlagsavtalet som ett av varaktigt slag, och närmare bestämt definierat detta som minst några år.⁷¹

Den andra frågan rör det handelsbruk som HovR baserar sin dom på. Handelsbruket är hämtat från NN som är bilaga i förarbetet till URL. Är det rimligt att använda ett handelsbruk som utgår från ett ramavtal mellan två organisationer, när ett annat ramavtal kommit efter det? Dessutom, är det rimligt att hänvisa till ett avtal som när det användes, var avsett för romaner, noveller och lyrik, i förhållande till facklitteratur (som Jurläkarboken är)? Det är kanske placeringen som bilaga i förarbetet som gör att hovrätten anser att NN har större legitimitet än RAM.

NN hanterar inte direkt avtalets omfattning i tiden. 2 § i NN stipulerar att förläggaren efter första upplagan får utgiva verket i nya upplagor i det antal exemplar som förläggaren bestämmer. RAM hanterar däremot avtalets omfattning i tiden. I § 7 läser man att

⁷⁰ HovR dom T1512-07 s. 5

⁷¹ Rosén 1989:82

förlagsavtalet består så länge utgivning pågår, dock längst intill utgången av femte året efter det år senaste upplaga utgivits. Å andra sidan visar 6 § att förläggaren bestämmer antal upplagor och dess storlek. Tolkningen av detta blir då att medan förläggaren har rätt att bestämma upplagor och storlek, är det inte meningen att förlagsavtalet ska bestå i all oändlighet om inte författaren vill det.

Levin karakteriserar som nämnts, RAM som etablerad praxis.⁷² HovR har uttolkat ett handelsbruk utifrån både RAM och NN. RAM reglerar uppsägning av förlagsavtalet i 43 §. Här stipuleras att avtalet är ett tillsvidareavtal med en ömsesidig uppsägningstid om sex månader. NN hanterar inte uppsägning.

⁷² Levin och Koktvedgaard 2007:488

4. Slutsatser

4.1 Allmänt

När jag befann mig mitt i uppsatsskrivandet föreslog min handledare att mina slutsatser eller en del av dem skulle kunna vara att jag konstruerade ett förlagsavtal, såsom jag anser att det bör se ut. Framme vid slutstationen inser jag att det inte behövs. Det finns redan bra avtal som används i branschen och min uppsats har bara snubblat över de fall där avtalen inte var särskilt bra. Vad rättsfallen i uppsatsen visat är ett katastrofalt läge för författaren, på grund av att tillräcklig möda inte lades ned vid avtalets ingående. De förlag jag varit i kontakt med, finner det praktiskt och enkelt att använda RAM som bas och sedan ändra efter vad parterna kommer fram till. RAM reglerar både förlagets konkurs och parternas potentiella uppsägning. Vad många förlag inte uppskattar med RAM är ersättningsnivåerna, och det är oftast kring detta förhandlingar rör sig.

Så vad är då egentligen problemet? Om det bara rör sig om två situationer där parterna råkat vara slarviga med avtalet, behöver det inte vara ett allmänt problem. Tyvärr är det så trots allt. Problemet är att situationen ifrågasätter förtroendet mellan författare och förlag.

4.2 Förlagsavtalet

Fördelen med att använda ett giltigt ramavtal, åtminstone som grund eller en hänvisning till det, är att man skapar en trygghet för båda parter. För små förlag kan det vara en trygghet i att insatta representanter ställer sig bakom ett förlagsavtal, som förläggaren kanske inte har samma möjlighet till att sätta sig in i. Samma trygghet gäller för författaren som genom ett sådant ramavtal vet, att kunniga personer förhandlat kring detta och representerat författarens intressen. På så vis kan författarna och förlagen ägna sig åt att förhandla om ersättningsnivåer, vilket kanske är något mer handfast.

Ersättningsnivåerna bör fortfarande kunna förhandlas om även om SFF och SvF borde kunna förmedla rekommendationer kring vad ersättningen minst bör vara. Det ligger också i SvF:s intresse, trots att inte författarna är det direkta skyddsobjektet för organisationen. Min uppfattning är att i förlängningen drabbar den avtalslösa situationen alla förläggare och en situation som kännetecknas av misstänksamhet uppstår.

Sammanfattningsvis angående ramavtalet är att det antagligen vinner mer sin symboliska förmåga än på den rent praktiska. Symboliken i ett ramavtal som båda parter ställer sig bakom är att det råder stabilitet i branschen och att parterna kan och bör ha förtroende för varandra. En situation där parterna misstänker varandra är inte optimal, då samarbetet är av längre karaktär och egentligen strävar efter samma mål.

4.3 Rättsfallen

Är det rimligt att ett förlagsavtal som varat i över tjugo år inte karaktäriseras som varaktigt? Jag anser att tjugo år är tillräckligt för att avtalet ska anses vara varaktigt, och utöver detta är det inget som skiljer ett förlagsavtal utan tidsbegränsning från ett tillsvidareavtal. Ett förlagsavtal skall förvisso gälla under en längre tid, annat vore skadligt för branschen, men det är inte heller avsett att gälla för alltid. Ett tillsvidareavtal kan man säga upp, vid beaktande av skälig uppsägningstid.

Handelsbruket som beskrivs i Björgell-fallet är högst tvivelaktigt. Både NN och RAM gäller inte längre mellan parterna. Det hindrar inte karaktäriseringen av ett handelsbruk förvisso. RAM används fortfarande. Vad som blir märkligt är att välja ut specifika delar ur ramavtalen för att motivera en dom. Vad är det som gör att den ena paragrafen är handelsbruk och nästa inte är det? Jag syftar på att RAM definierar ramavtalet som ett tillsvidareavtal med en ömsesidig uppsägningsrätt om sex månader. Alternativet är att inte hänvisa till ett handelsbruk överhuvudtaget, eftersom ramavtalen inte längre är gällande mellan parterna. Då skulle tingsrättens bedömning vara rimlig.

2005 års rättsfall bidrog till att klargöra en tidigare närmast obegriplig situation. Avgörande för upphovsmans ställning i konkurs, är när denne säger upp avtalet. Rätt att häva har upphovsmannen enligt HD, trots att man inte avtalat om detta. Vid bristande betalningsförmåga från förlagets sida får upphovsmannen häva avtalet, och bör göra det så fort det står klart vad det är som håller på att ske. Annars har upphovsmannen ingen rätt, utan får bevaka sin fordran i konkursen och därmed inte få ut någonting.

Att exemplaren inte ansågs utgivna hade ingen betydelse om upphovsmannen inte hävt avtalet, eftersom utgivningen var något som upphovsmannen inte hade kunnat hindra konkursgäldenären från att göra. All vikt läggs vid avtalet och när detta sades upp, och därför är det så viktigt att man inte använder sig av avtal som det mellan M.A. och Bonnier Presenta AB. För att åstadkomma detta kommer intresseorganisationerna och deras förmåga att komma överens spela en viktig roll.

4.4 Framtiden

Om man inte kan identifiera ett handelsbruk och man fortsätter befinna sig i ett avtalslöst läge, finns det anledning att ändra i URL kring förlagsavtalen, så att bestämmelserna där är vägledande för skapande och tolkning av förlagsavtal. De bör moderniseras så att de passar in i den moderna kontext vi befinner oss i idag. Moderniseringen och anpassningen till dagens marknad behövs oavsett, enligt min mening.

Om man däremot kommer överens om ett nytt ramavtal, behöver inte URL bli mer omfattande än vad den är idag. Detsamma gäller om man skulle konstatera att RAM är giltigt handelsbruk.

I nuläget får vi bara vänta och se. Dels invänta utgången av Björgell-fallet, det vill säga om fallet ges prövningstillstånd. Dels invänta kommande utredning av URL och vad den kan komma fram till. Problemen är identifierade, nu ska de bara lösas också.

Referenser

Offentligt tryck

Prop. 1960:17 *med förslag till lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk m.m.*

Motion 1980/81:893 *om förmånsrätt för författares royalty vid konkurs*

LU 1981/82:3 *Lagutskottets betänkande om förmånsrätt för royalty vid konkurs*

Kommittédirektiv 2008:37 *Översyn av vissa frågor om upphovsrätt*

SOU 1956:25 *Upphovsmannarätt till litterära och konstnärliga verk. Lagförsla av auktorrättskommittén.*

Litteratur

Adlercreutz, Axel. *Avtalet och fordringen särskilt vid långvariga avtal*. Nordisk Gjenklang, Festskrift till Carl Jacob Arnholm, Oslo: Johan Grundt Tanum förlag, 1969.

Hellner, Jan. *Speciell avtalsrätt II. Kontraktsrätt. 1 häftet. Särskilda avtal*. 3 uppl. Stockholm: Nordstedts Juridik, 2003.

Levin, Marianne (och Koktvedgaard, Mogens). *Lärobok i immaterialrätt*. 9 uppl. Stockholm: Nordstedts Juridik, 2007.

Lindskog, Stefan. *Kvittning. Om avräkning mellan privaträttsliga fordringar*. Stockholm: PA Nordstedt & Söners förlag, 1984.

Möller, Mikael. *Konkurs och kontrakt*. Avhandling vid Uppsala universitet. Uppsala: Iustus Förlag, 1988.

Nerd Olander, Mari. *Att sätta annan i sitt ställe. Partsbyte av nyttjanderättshavare*. Licentiatuppsats vid Lunds universitet. Lund, 2002.

Persson, Annina H. *Upphovsmannens rätt i förläggarens konkurs – konkursfordran eller massafordran?* Stockholm: Juridisk Tidskrift vid Stockholms universitet, nr 1 2006-07, s. 175.

Ramberg, Christina och Ramberg, Jan. *Allmän avtalsrätt*. 7 uppl. Stockholm: Norstedts Juridik, 2007.

Ramberg, Christina. *Kontraktstyper*. Stockholm: Norstedts Juridik, 2005.

Rodhe, Knut. *Obligationsrätt*. Stockholm: P A Norstedts & Söners förlag, 1984.

Rodhe, Knut. *Lärobok i obligationsrätt*. 6 uppl. Stockholm: Norstedts Förlag, 1986.

Rosén, Jan. *Några reflektioner kring ramavtalet för förlagsavtal mellan författare och bokförläggare*. Stockholm: Nordiskt Immateriellt Rättsskydd, 1980 (49), s. 325.

Rosén, Jan. *Något om författares rätt vid utmätning och konkurs*. Ulf, 50. Uppsatser tillägnade Ulf Bernitz på 50-årsdagen. Stockholm: Liber Förlag, 1986.

Rosén, Jan. *Förlagsrätt. Rättsfrågor vid förlagsavtal*. Avhandling vid Stockholms universitet. Stockholm: Juristförlaget, 1989.

Rosén, Jan. *Upphovsrättens avtal. Regler för upphovsmäns, artisters, fonogram-, film- och databasproducenters, radio- och TV-bolags samt fotografers avtal*. 3 uppl. Stockholm: Norstedts Juridik, 2006.

Welamsson, Lars. *Konkursrätt*. Stockholm: P A Norstedts & Söners förlag, 1961.

Wetterberg, Dag. *Förlagsavtalsrättsliga regleringar i upphovsrättslagen*. Stockholm: Nordiskt Immateriellt Rättsskydd, 2007 (76), s. 458.

Intervjuer

Åse Lund, jursit vid ALIS, 2008-04-24

Thorbjörn Öström, förbundsjurist SFF, 2008-05-06

Michael Tegnér, en av grundarna till förlaget Roos&Tegnér, 2008-05-07 och 2008-05-15

Justitiedepartementet, handläggare vid allmän förmögenhetsrätt och familjerätt, 2008-05-07

Erik Magntorn, redaktör vid Ellerströms Förlag, 2008-05-13

Gunnar Lundin, ansvarig vid Booklund Förlag, 2008-05-13

Karolina Lassbo, biträdande jurist vid SvF, (mailintervju) 2008-05-14

Dessutom genomfördes intervju med Lars Åkerblom, vice VD Glerups Utbildning, 2008-05-06. Detta var innan det blev tydligt att inriktningen skulle vara endast skönlitteratur.

Rättsfall

NJA 1966 s 241

NJA 2005 s 510

Hovrätten över Skåne och Blekinge T1512-07, parterna Studentlitteratur AB och Appendix i Helsingborg AB.

Övrigt

SvF, *Branschstatistik 2006*.

SFF, *VITBOK. Förlagsavtalsförhandlingarna 1995-2000*. Stockholm: 2001

Förlagsavtal mellan Bonnier Presenta AB och Marie Abrahamsson den 4/6 1997.

Avtal mellan Studentlitteratur AB och Astrid Björgell och Per Björgell, den 24/11 1982.

Bilagor

Intervjufrågor

Till förlag

- Hur hanterar ni förlagsavtalet? Hänvisar ni till RAM eller dylikt, eller använder ni något helt individuellt?
- Är författarna ofta orepresenterade?
- Upplever ni författarna som okunniga angående vad som gäller?
- Upplever ni att ni "måste" informera författarna angående vad som gäller?
- Upplever ni upphovsrätten och mer specifikt förlagsavtalet som något svårt?
- Behövs det ett fungerande ramavtal mellan organisationerna?

Till intresseorganisationer

- Hur upplever ni att området är så oreglerat?
- Uppkommer det ofta konfliktsituationer som kan härledas till bristen på reglering?
- Finns det ineffektiva inslag i att upphovsmännen inte vet vad som gäller?
- Varför sades RAM upp? Bra, dåligt?
- Behövs det ett nytt RAM, eller är situationen bra som den är?
- Hur ser framtiden ut?

Förlagsavtal

OFFICINA PAPER AB +46 414 00219
OFFICINA PAPER AB

Bilaga 1

Avtal

mellan

Bonnier Presenta AB

och

Marie Abrahamsson

Prästgatan 9
360 51 Hovmantorp
Tel 0478-411 07

Avtalet gäller ensamrätt i Sverige av original till kort eller andra produkter som Bonnier Presenta vill producera.

Bonnier Presenta äger även rätt att sälja färdigtryckta motiv till andra länder efter Maries godkännande. Marie äger då ej rätt att sälja originalen eller motiven för tryckning i andra länder.

Bonnier Presenta betalar 400:- i originalkostnad per motiv + Royalty på 7% av försäljningspriset. Originalkostnaden faktureras och därefter avräknas Royaltyn fyra gånger om året. Sociala avgifter betalas av Marie.

Originalen ägs av Marie och Bonnier Presenta förbinder sig att handha materialet med varsamhet. Ändringar eller bearbetningar får ej göras utan Maries medgivande.

Originalen skall också återlämnas snarast efter tryckning tillsammans med 12 st provexemplar av den färdiga produkten. Antal provexemplar av andra produkter än kort, enligt överenskommelse.

Original: Marie Abrahamsson skall stå någonstans på produkten.

Åseda den

4/6-97

Hans Andersson
Bonnier Presenta

Marie Abrahamsson

Studentlitteratur AB

Åkergränden 1 Box 1719 S-221 01 Lund Sweden Tel 046-30 70 70

703

BILAG

Avtal

K-nr 2432
A-nr 2040

Mellan Studentlitteratur AB, nedan kallat förläggaren, och **Salvia AB / Astrid Sjörgell**
och **Pär Sjörgell**

nedan kallad författaren, har denna dag följande avtal träffats.

§ 1 Avtalets innebörd

Författaren upplåter till förläggaren ensamrätten att utan annan begränsning än som framgår av de villkor, som nedan angives, förfoga över författarens verk

JÄGELSKÄRRÄLIDBOKEN

bl a genom att framställa och försälja exemplar därav, att anpassa och/eller överföra verket till television, dator eller annat medium och att genom sådant medium utsända verket, att till annat språk översätta verket samt att vid undervisning begagna verket.

§ 2 Upplagor

Förläggaren äger ensam rätt att bestämma antalet upplagor av verket samt deras storlek, utgivningstid, prissättning och tekniska utförande.

Framställningsätt för första upplagan skall vara **offset**.

Följande upplagor framställs på sätt som förläggaren och författaren gemensamt bestämmer. Skulle överenskommelse ej kunna träffas härom skall följande upplagor framställas på samma sätt som närmast föregående upplaga.

§ 3 Honorar

Förläggaren ersätter författaren för den upplåtna ensamrätten på följande sätt.

a) Verket på ursprungsspråket:

Författaren erhåller **25%** av förlagspriset på varje från förläggaren sålt exemplar av verket.

Om särskilda framställningskostnader kan påverka royaltyn underlagas resroyalty skall tillämpas.

b) Översättning:

Har förläggaren slutit avtal med annat förlag om produktion av verket mot licensavgift erhåller författaren 60 % av denna. Ger förläggaren själv ut verket i översättning skall överenskommelse om honorarets storlek träffas med särskilt beaktande av översättningskostnader, upplagens storlek och förläggarens distributionskostnader.

c) Annan bearbetning än fortlöpande överarbetning av verket:

Har författaren aktivt medverkat vid bearbetning av verket, t.ex. för att anpassa detta för användning tillsammans med andra läromedel, utgår ersättning efter särskild överenskommelse. Om bearbetningen befrämjar försäljningen av det ursprungliga verket skall normalt ingen särskild ersättning lämnas.

§ 4 Friexemplar

Författaren erhåller 20 friexemplar av första upplagan. Av fortsatta upplagor erhåller författaren 5 friexemplar.

Förlaget äger utan att betala honorar rätt att framställa och disponera det antal exemplar av verket som erfordras för att lämnas ut som friexemplar, ersätta skadade exemplar m m.

§ 5 Redovisning

Förläggaren redovisar till författaren årligen i oktober månad honorar avseende nästföregående kalenderårs försäljning.

§ 6 Manuskript

Författaren levererar manuskript senast den 1/12 34

Manuskript skall vid avlämnandet vara fullt utarbetat och färdigt med hänsyn till innehåll och form samt i maskinskrivet skick, så att inte förlaget på grund av otydlighet får extra kostnad för framställningen. Om verket skall förses med register, utarbetas detta av författaren eller på hans bekostnad.

§ 7 Annans upphovsrätt

Författaren garanterar att manuskript är produkt av hans eget arbete och inte innebär intrång i annans upphovsrätt. Om i manuskriptet ingår bidrag av annan än författaren, är denne skyldig att lämna förlaget upplysning om vilka avsnitt som han inte äger upphovsrätten till.

§ 8 Ersättning till annan upphovsman

Skulle i verket ingå bidrag, för vilket särskilt honorar skall utgå till annan upphovsman, avgår beloppet härför från honoraret enligt detta avtal.

§ 9 Rätten till illustrationer

Förlaget äger rätten till de illustrationer som ingår i verket och som förlaget låtit framställa liksom till all layout.

§ 10 Annullering

Förlaget äger rätt att häva avtalet om manuskript inte avlämnats inom avtalad tid och i sådant skick som nämns i § 6 eller om författaren eljest bryter emot bestämmelse i föreliggande avtal, som må anses vara av väsentlig betydelse för förlaget. Samma rätt föreligger om manuskriptet ifråga om innehåll eller omfång i väsentlig mån avviker från vad som varit avtalat.

§ 11 Makulering

Skulle försäljningen av verket sedan detsamma tillhandahållits i lägst tre år under två på varandra följande år uppgå till mindre än sammanlagt 100 exemplar, äger förlaget, sedan författaren underrättats härom, rätt att makulera kvarliggande upplaga, varvid all vidare redovisning upphör. Författaren äger att inom en månad efter underrättelse om makuleringsbeslutet hos förlaget begära önskat antal exemplar utan kostnad.

§ 12 Övrigt

Författaren är skyldig att utan särskild ersättning läsa korrektur till varje upplaga.

Om författaren, sedan produktionen igångsatts, företar ändringar i verket i sådan utsträckning, att kostnaderna för korrigering överstiger 10 % av den ursprungliga sättnings- eller utskriftskostnaden, betalas överskjutande kostnad av författaren.

Författaren äger inte rätt att företa sådana ändringar i verket som förändrar dess karaktär.

Om författaren inte återsänder korrektur inom skälig tid anses han ha godkänt detta.

Lund den 19 NOVEMBER 1982

STUBBEN LITTEKONOR AB

Sertil Bratt

Sertil Bratt

Harbro Strömberg
Harbro Strömberg

den 821124

SALVIA HB

Astrid Björnell

Astrid Björnell

Per Björnell

Per Björnell

Salviagatan 31
253 74 HELSINGBORG

Överenskommelse

Bakgrund

Mellan Studentlitteratur AB (nedan kallat Studentlitteratur) och författarna Astrid Björgell & Per Björgell, båda Appendix AB, (nedan kallade författarna) har tidigare avtal slutits avseende utgivning av verket Jourläkarboken

Avtalet har K-nr 2432

Mot bakgrund av författarnas önskemål att Verket skall ges ut i elektronisk form och med anledning av ovannämnda verks särskilda elektroniska utgivning enligt separat avtal mellan Studentlitteratur och MedHand International AB, nedan kallat Medhand, har nedanstående överenskommelse träffats mellan Studentlitteratur och författarna.

Överenskommelse

Studentlitteratur ersätter författarna med 75% av de nettointäkter som kommer Studentlitteratur till del via den ovan angivna elektroniska utgivningen.

Nettointäkter definieras som de intäkter vilka kvarstår sedan Studentlitteraturs kostnader för utgivning i nämnda publiceringsform frånräknats.

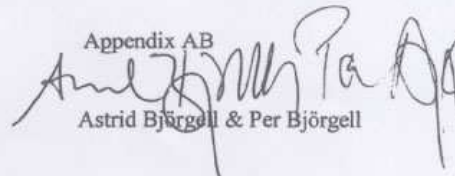
Då författarna själva deltagit i och har god insyn i Medhands arbete lämnar Studentlitteratur inga garantier avseende Medhands insats inom ramen för samarbetsavtalet daterat den 23 oktober 2002.

Lund 26 november 2002

Studentlitteratur AB

Stefan Persson
VD

Appendix AB

Astrid Björgell & Per Björgell